

TRABLUŞSAM

Trablusşam
Kalesi'nden
bir görünüş

ret merkezi haline geldi ve Doğu Akdeniz'de ticaret gemilerinin başlıca uğrak yeri durumundaydı. İhraç maddeleri içinde ipekli kumaşlar önemli bir yere sahipti. Akdeniz ticaretiyle uğraşan devletlerin burada birer temsilcileri bulunuyordu. Trablusşam, Memlükler döneminde önemli imar faaliyetlerine sahne oldu; şehirde dokuz cami, on altı medrese, beş han, üç hamam ve bir çarşı inşa edildi. Bunlardan el-Câmiu'l-Mansûrî / el-Câmiu'l-kebir (693/1294), Câmiu Taynâl / Taylân (736/1336), Câmiu'l-Attâr, Câmiu't-tevbe, Câmiu'l-Bertâsi ile Tedmüriyye, Şemsiyye, Nûriyye ve Karatâviyye medreseleri anılabilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Belâzürî, *Fütüh* (Fayda), s. 181-182; Nâsir-ı Hüsrev, *Sefernâme* (trc. Abdülvehap Tarzi), İstanbul 1950, s. 19-21; İbnü'l-Kalânisi, *Târîhu Dimaşk* (Zekkâr), bk. İndeks; İbnü'l-Esrîr, *el-Kâmil*, tür.yer.; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlik*, III, 2-13; XVII, 272-274; İbn Battûta, *Seyahatnâme*, I, 61-62; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ* (Şemseddin), bk. İndeks; Makrizî, *es-Sülûk* (Ziyâde), I/3, s. 746-748; ayrıca bk. İndeks; Seyyid Abdülazîz Sâlim, *Trâblus eş-Şâm fi'l-târîhi'l-İslâmi*, İskenderiye 1966; Ömer Abdüsselâm Tedmürî, *el-Hayâtü's-sekâfiyye fi Trâblus eş-Şâm hilâle'l-üşûri'l-vüştâ*, Beyrut 1972; a.mlf., *Târîhu Trâblus es-siyâsi ve'l-hâdârî 'abre'l-üşûr*, Beyrut 1404/1984; a.mlf., *Âşâru Trâblusi'l-İslâmiyye*, Trablus 1414/1994; Hayat Salam-Liebich, *The Architecture of the Mamluk City of Tripoli*, Cambridge 1983; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I-III, bk. İndeks; Hikmet Beg Şerîf, *Târîhu Trâblus min akdemi ez-mânihâ ilâ hâzihi'l-eyyâm* (nşr. Münâ Haddâd Yeken – Mârûn İsâ el-Hûrî), Trablusşam 1407/1987; M. Kâmil Bâbâ, *Trâblus fi't-târîh*, Trablus 1995; Birsal Küçüksipahioğlu, *Trablus Haçlı Kontluğu Tarihi*, İstanbul 2007; Cengiz Orhonlu, "Trablus", *İA*, XII/1, s. 452-453; F. Buhl – [C. E. Bosworth], "Trâblus al-Shâm", *EP* (İng.), X, 214-215; M. Lavergne, "Trâblus al-Shâm", a.e., X, 215-216; Abdülkerim Özaydın, "Ammâroğulları", *DİA*, III, 76-77; a.mlf., "İbn Ammâr, Fahrülmülk", a.e., XIX, 311-312.

CENGİZ TOMAR

Osmanlı Dönemi. Trablusşam şehri, Yavuz Sultan Selim'in Suriye'ye girişinden son-

ra 1516'da Osmanlı topraklarına katıldı. Şehrin idarecisi olan Kurtbay burayı Osmanlılar'a teslim etti. Canbirdi Gazâlî isyanı sırasında bir ara onun egemenliği altına girdi, isyanın bastırılmasının ardından yeniden kontrol tesis edildi. Osmanlı idaresinde iken şehir ve limanı büyük gelişme gösterdi. 925'te (1519) yapılan ilk Osmanlı tahririne göre burada yirmi altı mahalle mevcuttu. 1165'i müslüman, 294'ü hıristiyan, doksan dördü yahudi olmak üzere toplam erkek nüfus 1553'e ulaşmıştı (tahminen 6300 kişi). XVI. yüzyıl ortalarına doğru bu nüfus 2232 nefere (10.000 kişi) yükseldi. 1003 (1594) tahrir kayıtlarına göre 1017'si müslüman, 432'si hıristiyan ve 139'u yahudi 1588 erkek nüfusu vardı (yaklaşık 8000 kişi). Bu son tarihte mahalle sayısı yirmi beş olup bazıları Türkçe adlarla anılmaktaydı. Bu durumda Trablusşam'ın XVI. yüzyıl boyunca 6-10.000 arasında nüfusa sahip olduğu anlaşılır. Gayri müslimlerin ayrı mahalleleri bulunmakla birlikte birçok mahallede müslümanlarla karışık oturdukları dikkati çekmektedir. Yalnız müslümanların ikamet ettiği mahal-

leler Alagöz, Avniyat, Bâb-ı Aktarak, Cisrülcedid, Esendemir, Kanavât, Nâüre, Sabâğın, Şeyh Fazlullah, Uveyraniye ve Zukâkulhumus idi. Hıristiyanlara ait mahalleler Kubbetunnasr ile Kaysâriyetülefrerç adlarını taşıyordu. Bu dönemde limandan elde edilen vergi geliri 250.000 akçe dolayında idi; iskelesi için bir kanunnâme oluşturulmuştu.

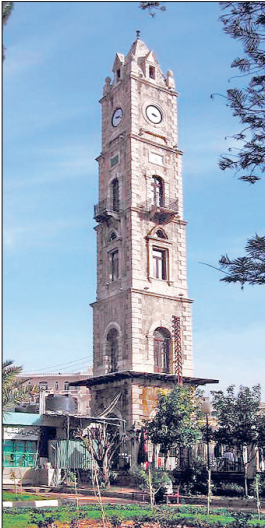
XVII. yüzyılda Trablusşam ve yöresinde bazı olaylar meydana geldi. Maraş Türkmenleri'nden Seyfoğlu Yûsuf Paşa bazı karışıklıklara yol açtı. Canbolatoğlu Ali 1605'te onu yenip Trablusşam'da kontrolü ele geçirdi. Canbolatoğlu'nun katlinden sonra (1607) Yûsuf Paşa tekrar şehre döndü ve II. Osman'ın öldürülmesi üzerine (1622) bağımsız hareket etmeye başladı. Ardından beylerbeyi tayin edildi ve Ma'noğlu isyanı sırasında yerini daha da sağlamlaştırdı. Buna rağmen şehir XVI. yüzyıl sonlarındaki nüfusunu ve fiziki yapısını korudu. 1645'te 1039 müslüman, 531 hıristiyan, otuz sekiz yahudi olmak üzere 1608 nefer nüfusu mevcuttu (8000 kişi); mahalle sayısı değişmemişti. 1691'de bölgede Serhanoğulları güç kazandı; bunlar Dürziler'le iş birliği yaparak pek çok mukâtaayı ele geçirdi, fakat güçleri kısa sürede kırıldı.

XVII. yüzyılda Trablus Limanı daha da gelişti; 1000 gemi alacak kapasitedeki bu liman yanında Kalavun'un inşa ettirdiği kule 1521'de Kanûni Sultan Süleyman tarafından tamir ettirilmişti. Evliya Çelebi biraz abartılı olarak limanın 1000 kalyon ve 1000 firkate ile kadirga alacak büyüklükte olduğundan bahseder. Fakat liman aslında batı ve kuzey (yıldız) rüzgârlarına açık bulunduğundan gemiler için çok da

Trablusşam'da
Câmiu'l-
Mansûrî'nin
avlu ve minaresi

uygun değildir. Evliya Çelebi gemilerin ancak demir atarak limanda yatabileceğini belirtir. Yine ona göre mâmur kalesinin on dokuz kapısı vardır, varoşunda 600 hâne mevcuttur. Şehirde Sultan Kalavun, Sultan İlsâ, Câmîu't-tevbe, Câmî-i Atâ, Câmî-i Tohân / Tahnân, Câmî-i Mahmûdiyye, Vasiyye, Tesiyye, Mahmud Bey, Tuffâhiye, Ar-gun Şah, Taylûne ve İskele camilerinin bulunduğunu yazar; birçok mahalle mescidi yanında yedi medrese, üç dârülhadis, on yedi sıbyan mektebi, yedi tekke, on sekiz hamam, on iki han olduğunu, içinden akan Kâdîsâ üzerinde iki köprü, ayrıca yetmiş çeşme, 2700 dükkân ve bir bedesten bulunduğunu belirtir. Özellikle limanda 150 odalı bir han, yakınında gümrük binası, 200 depo, 200 tüccar evi mevcuttu (*Seyahatnâme*, IX, 407-412). Evliya Çelebi'nin anlattıklarından limanın son derece hareketli olduğu neticesi çıkarılabilir. XVII. yüzyılın sonlarında da şehrin ticarî hareketliliğini koruduğu anlaşılır.

XVII. yüzyılda ipek ticaretiyle öne çıkan Trablusşam XVIII. yüzyıl başlarında İngiltere ile ipek ticareti yapıyordu. Ayrıca bir miktar pamuk ihraç ediliyordu. Şehirdeki gayri müslim sayısı ticarî hareketlilik sebebiyle çok artmıştı (BA, KK, nr. 3820). Yabancı tâcirlerin birçoğu Fransız ve İngiliz'di, bunların birer ticaret merkezi bulunuyordu. XIX. yüzyılda şehrin fizikî yapısında önemli gelişmeler oldu. Nüfusu nisbî bir artış gösterdi. 1893-1894'te 17.027 kişinin yaşadığı şehirde on yedi cami, mescid, otuz sekiz medrese ve kütüphane, on beş tekke, yirmi iki mektep, on iki kilise ve manastır vardı. Limon ve portakal bahçeleri arasında çeşitli ipek dokuma fabrikaları, çiçek suyu taktirhâneleri bulu-

Trablusşam
Saat Kulesi –
Lübnan

nuyordu. Dokuma tezgâhlarında imal edilen kuşak ve çarşaflık kumaşlar çok meşhurdu.

Trablusşam 1918 Ekiminde Fransızlar tarafından işgal edildi. 1920 Ağustosunda Lübnan'a bağlandı. 1941'de İngiliz ve Fransızlar tarafından tekrar işgale uğradı. Bugün Lübnan'ın Beyrut'tan sonra ikinci büyük ticaret ve liman şehridir. Liman olarak fonksiyonu Suriye'nin Osmanlı Devleti'nden kopması üzerine daha da arttı. Zira o zamana kadar Suriye ticaretinin bir kısmını İskenderun Limanı yükleniyordu. Bu etkinlik de İskenderun Limanı'nın aleyhine olarak Trablus'a kaydı (*DİA*, XXII, 581). 1961'de 115.000 olan nüfusu 240.000'e yükselmiştir. Günümüzde Lübnan'ı meydana getiren altı idarî bölümden (muhafaza) biri durumundaki Şimâl valiliğinin merkezi olan şehirde sabun ve pamuklu kumaş sanayii gelişmiştir. Aynı zamanda petrol depolama ve işleme merkezi fonksiyonu vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

TK, *TD*, nr. 68, 84; BA, *TD*, nr. 372, 513; Belâzürî, *Fütûh* (Fayda), s. 181-182; Nâsir-ı Hüsvrev, *Sefernâme* (trc. Abdülvehap Tarzi), İstanbul 1950, s. 19 vd.; *Urfulı Mateos Vekayi-nâmesi* (952-1136) ve *Papaz Grigor'un Zeyli* (1136-1162) (nşr. ve trc. H. D. Andreasyan), Ankara 1962, s. 215, 228, 237, 239; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân* (nşr. Ali Sevim), Ankara 1968, s. 153; Ebül-Ferrec, *Târih*, II, 387, 474, 627; İbn Battûta, *Seyahatnâme*, I, 61; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, IX, 401-412; H. Maundrell, *A Journey from Aleppo to Jerusalem in 1697*, Beyrut 1963, s. 34; C.-F. Volney, *Voyage en Egypte et en Syrie* (ed. J. Gaulmier), Paris 1959, s. 231, 233, 281-286; *Salnâme-i Vilâyet-i Beyrut*, sene 1311-1312, s. 404, 407, 409; Barkan, *Kanunlar*, s. 211-216; Enver Çakar, "XVII. Yüzyılın Ortalarında Trablusşam Şehrinin Sosyal ve İktisadi Durumu", *TAD*, XXII/35 (2004), s. 45-69; *Realenzyklopädie*, Stuttgart 1934, VII, 203-207; F. Buhl – [C. E. Bosworth], "Tarâblus al-Shâm", *EP* (İng.), X, 214-215; M. Laverigne, "Tarâblus al-Shâm", a.e., X, 215-216; Metin Tuncel, "İskenderun", *DİA*, XXII, 581.

DİA

Câmîu Taynâl –
Trablusşam

TRABLUSŞAM EYALETİ

Osmanlı döneminde günümüzdeki Lübnan'ın kuzeybatı kesimini içine alan idarî birim.

Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra Yavuz Sultan Selim Trablusşam'ı bir sancak haline getirip idaresini İskender Paşa oğlu Mustafa Bey'e verdi ve Şam beylerbeyliğine bağladı. XVI. yüzyılda Şam beylerbeyinin Dürziler ve Bedevîler'in ayaklanmalarını bastıramaması ve asayişli sağlamaması üzerine Trablusşam ve etrafındaki bölge 987'de (1579) müstakil beylerbeylik yapıldı. Ancak bu idarî düzenlemeye rağmen karışıklıklar yer yer sürdü. Diğer eyaletlerde olduğu gibi Trablusşam'da da mahallî güçler sivrilmeye başlayınca Osmanlılar istikrarını temini için bunları kontrol altında tutmaya çalıştılar. Bunlardan Âl Assâf, Arap menşeli bir aile idi ve Trablus bölgelerine hâkimdi. Ailenin Osmanlı Devleti ile ilişkilerinde her zaman problem yaşanıyor, çünkü bunlar çok defa malî yükümlülüklerini vaktinde yerine getirmiyorlardı.

Âl Sife (Seyfoğulları) ailesi Maraş Türkmenleri'nden ve bu aileden Yûsuf b. Sife (Seyfoğlu Yûsuf Paşa) öne çıkmıştı. Yûsuf Paşa bölgede uzun süre valilik yaptı, bir ara bağımsız hareket ettiyse de daha sonra Osmanlılar ile anlaştı ve ölümüne kadar (1625) idaresini sürdürdü. Onun ardından ailenin bölgedeki nüfuzu azalmadı. İki oğlu Ali ve Assâf, kabileleri hükümleri altına aldılar, Osmanlı Devleti'ne karşı isyana kalkıştılar ve kendilerinden istenen vergileri ödemeyi reddettiler. Trablusşam valiliğine getirilen Şâhin Paşa, Seyfoğulları'nın cezalandırılmasıyla görevlendirildi. Şâhin Paşa, Trablus'a ulaştığımda önce gönülleri arak itaat etmelerini sağlamak istediysede Seyfoğulları bunu kabul etmedi. Bunun üzerine Şâhin Paşa, Assâf'ı kat-